

ISMERTETÉSEK.

Dr. Dragutin Kniewald: Misal čazmanskog prepošta Jurja de Topusko i zagrebačkog biskupa Šimuna Erdődy. A Jugoszláv Művészeti és Tudományos Akadémia kiadása. Zágráb, 1940. I + 45—84. l. 36 facsimile.

KNIEWALD ebben a művében azt a misekönyvet dolgozta fel, amely mind liturgikus, mind művészi szempontból csúcspontot jelent a horvátországi liturgia és festőművészet történetében.

A misekönyv jelzése a zágrábi székesegyház könyvtárában 354, nagysága 405/300 mm. Tartalmaz 296 fínom, fehér, síma pergamen fóliót. A liturgikus szöveg gót betűkkel van írva. A szöveget majdnem minden lapon díszes képek keretezik. A misekönyv külseje szintén nagyon díszes: ezüst díszítésű fekete bársonykötés. A fedőlapnak mind a két oldalát aranyozott ezüst medaillonok díszítik. Ezek közül minket magyarokat különösen megörvendeztet az első fedőlapon Szent István, Szent Imre, Szent László, a zágrábi püspökség alapítója, és Salamon király.

A misekönyv tartalma a következő: 2—7 fólió: kalendárium, 8. fól. — *Asperges* kottával, 8'19. fól. — *Glória*, 9. fól. — *Credo*, 10/11'. fól. — *praeparatio ad missam*, 12. fól. — *Ordo in diuiniis officiis celebrandis*, 15—30. fól. — *Ordo Missae* (37-től római számok vannak), I. fól. liturgikus órák *de tempore*, CLIII. *de Sanctis*, CCXXXVII-től votív misék. A misekönyv kimondottan Zágráb számára készült. A szerző ezt azzal bizonyítja, hogy kétszer előfordul a *zagradiensis* szó. Ennél nyomósabb érve az, hogy a misekönyv nem a szokásos római misszálék szerint, sem *secundum usum et ritum Hungariae* készült, hanem félreismerhetetlenül magán viseli a régebbi zágrábi szertartások és misekönyvek jegyeit. De mint a külsején, éppúgy belül is találunk magyar vonatkozásokat: a CXCVII. fólió Szent István király miséjét tartalmazza díszes iniciáléval.

Az értékes kódex készítettöiként három főpapot kell megemlíteni. GEORGIUS DE TOPUSKO 1476—91-ig zágrábi kanonok, majd haláláig, 1498-ig OSWALD püspök suffraganeusa és Topusko cisztercita apátság restaurálása miatt annak címzetes apátja. Nevezik még GEORGIUS DE

MILETHINCZnek is. Címere: hat sugarú fél csillag felett fél oroszlán, amit régebben KÁLMÁNCSEHI címerének tartottak. A misekönyvnek ő készítette el egész szövegét és díszítéséhez német festőket alkalmazott, akikről 16 művészi kép van a misekönyvben, mindegyik az ő címerével díszítve. Halála után (1498) a misekönyv díszítése szünetelt addig, amíg ERDŐDY SIMON nem került a zágrábi püspöki székhelyre. Hogy a bőkezű főpap ERDŐDY SIMON volt, azt a díszítéseken található címerből állapítja meg KNIEWALD. Hogy valóban SIMON püspök címerére, arra vonatkozólag megoszlanak a vélemények. Tudniillik a BAKÁCS (BAKÓCZ)-ERDŐDY-családból 1510—1543-ig hárman viselték a zágrábi püspök címét: TAMÁS, JÁNOS és SIMON. VARJÚ ELEMÉR és DR. HOFFMANN EDIT TAMÁSÉnak, DANKÓ JÓZSEF pedig JÁNOSÉnak tartja a címet és így a művészi munka folytatását is. KUKULJEVIĆ, J. K. TKALČIĆ és velük KNIEWALD azt állítják, hogy a misekönyvvel kapcsolatban szóba jöhető zágrábi püspök csak ERDŐDY SIMON lehet, aki 1518—1543-ig volt Zágráb püspöke. A címer: kék mezőben álló, összetört fél kerék, felette fél szarvas, az egész felett mitra. ERDŐDY SIMON olasz művészetet foglalkoztatott. Ettől az iskolától szintén 16 kép van a misekönyvben. Végül a kész művet művészi kötésbe MIKULIĆ zágrábi püspök (1688—1694) foglaltatta. Tehát a fekete-bársony kötésre alkalmazott aranyozott ezüstmedaillonok az ő ízlését és bőkezűségét dicsérik.

A kódexben található díszes képeket illetőleg KNIEWALD két iskolát különböztet meg: korábbi német és későbbi olasz iskolát. A német iskola még a gótika szférájában élt, de dolgoztak ISRAHEL VAN MECKENEM, akitől a többiek átveszik a keretek ornamentikáját, továbbá E. S., P. W. és I. A. mesterek. KNIEWALD megállapítja, hogy a német iskola képei rokonságot mutatnak GEORGIUS DE TOPUSKO MR 170 jelzetű misekönyvében található díszítményekkel. Dolgozott még JOHANNES-HANS PICTOR ALMANUS, akit KORVIN JÁNOS is foglalkoztatott. A német iskola alkotásaira jellemző a színek élénksége, gyümölcs-, virág- és állatmotívumok. Ez az iskola alkotta a kódex legremekebb képét Szent György lovagról, Georgius de Topusko védőszentjéről, a hollandiai I. A. mester művei alapján. A német iskola 1502 előtt szüntette be munkáját.

Az olasz iskola 1518 után folytatta a kódex díszítését a XVI. század kezdetének renaissance szellemében, de 1526-ban be is fejezte, mielőtt a misekönyv díszítésének végére ért volna. E befejezetlenségnek a szerző megállapítása szerint a legnagyobb valószínűség szerint a mohácsi csatavesztés az oka. Az olasz iskola munkájára jellemző, hogy a liturgikus szöveget körülvevő keret nagyon tarka; finoman kidolgozott miniatűrök díszítik. Az olasz festők egy séma szerint dolgoztak

és elmaradhatatlan náluk a BAKÁCS—ERDŐDY-címer. Feltűnő az olasz miniátor szeretete a természet iránt. Igen gyakran szerepel a földi eper virágjához hasonló öt szíromlevelű virág. A CXXXVII. fólión látható C. J. monogrammos címer elárulja az olasz művészt: JULIO CLOVIÓT. CLOVIO 1524—26-ig II. Lajos udvarában élt és a mohácsi vész után visszatért Itáliába, mert ERDŐDY SIMON nem tudta foglalkoztatni. KNIEWALD szerint ERDŐDY SIMON címerével díszített lapok 1524—26 között készültek Budán. Megállapítja a szerző, hogy CLOVIÓRA a korvinák közelében való tartózkodás jó hatással volt. Jónévű mester lett, akit kortársai a miniatúrfestészet Ráfaelének és „új és kis Michelangelo“-nak neveztek. De ma bűnéül róják fel, hogy nem tudott különbséget tenni festő és miniátor között. CLOVIÓRA a korvinákon kívül hatott CHRISTOPHOROS DE PREDIS, ANTONIO DA MONZA és Mátyás királynak ma Brüsszelben levő misszáléja ATTA-VANETÓL.

Tehát a 354 jelzetű zágrábi misekönyv miniatúrei kapcsolatban vannak a XV. századi magyarországi festőművészettel a német iskola révén, a XVI. századeleji olasz festészettel, a kötésen ismét a korvinák hatása verődik vissza. Mind a két iskola az Úr Jézus életének jeleneit vette tárgyul. A képek nagy művészi értéket képviselnek.

IVAN BOJNICIĆ a 354 jelzetű misekönyvet kapcsolatba hozta a Magyar Nemzeti Múzeum birtokában levő KÁLMÁNCSEHI-KÓDEXszel. KNIEWALD a két kódex miniatúreit összehasonlítva megállapítja, hogy a misekönyv miniatúrei sokkal művészebbek. A KÁLMÁNCSEHI-KÓDEX művészetében nem volt meg a természet iránti szeretet, továbbá e misekönyvben nincs olyan monogramm, amelyből ki lehetne olvasni a KÁLMÁNCSEHI-KÓDEX díszítőjének a nevét: FRANCISCUS DE CASTELLO ITHALICO DE MEDIOLANO.

DR. KNIEWALD professzor kiváló alkotást ismertet meg művében igazi hozzáértéssel és tárgyilagosan, miközben szellőzteti a magyar mult feltétlen középeurópai hegemoniáját, amely e misekönyvben a magyar szentek tiszteletében és a magyarországi művészet ihlető erejében jelentkezik.

DANCI VILLEBALD.

Klempa Károly: *A Festetics-könyvtár 1500-ig terjedő ősnymtatványai.* Keszthely, 1939. 4-r. 31 + 1 sztl. l.

Az 1740-es években alapított és azóta szakszerűen fejlesztett keszthelyi Festetics-könyvtár ritka kéziratok, ősnymtatványok, régi magyar könyvek, hazai és külföldi irodalmi ritkaságok, metszetek, valamint a Georgikon gazdaságtudományi kutatásait szolgáló szakmunkák gazdag gyűjteménye. KLEMPA KÁROLY értékes tanulmányában a könyv-